

va defensar la tesi intitulada *Dona i literatura en els anys trenta: la narrativa de les escriptores catalanes fins a la guerra civil*. Amb aquest treball acadèmic, d'ambició i de dimensió molt considerables, Real culminava una trajectòria de recerca entorn del tàndem dona i literatura endegada feia força anys, i que aleshores comptava ja amb fites ben estimables, com ara l'estudi *Dona i cultura a Terrassa entre 1923 i 1936: Maria Verger, terrassenca d'adopció* (realitzat conjuntament amb Isabel Graña, editat el 1997, i que va merèixer el IV Premi d'Investigació de la Regidoria de la Dona de l'Ajuntament de Terrassa), i la monografia *El Club Femení i d'Esports de Barcelona, plataforma d'acció cultural* (Barcelona: PAM, 1998), obra amb què es posaven les bases de la fructífera aliança entre Josep Massot, el prestigiós editor montserratí, i l'autora.

Ateses les dimensions de la tesi, i la seva concepció tripartida, Real va optar per publicar-la en tres llibres distints que, lògicament, presenten una continuïtat i una complementarietat evidents. *Dona i literatura a la Catalunya de preguerra* i *Les novel·listes dels anys trenta: obra narrativa i recepció crítica*, ambdós editats el 2006 dins de la col·lecció «Textos i Estudis de Literatura Catalana» de Publicacions de l'Abadia de Montserrat, constitueixen la primera i la segona part de la tesi respectivament. La tercera part, publicada el 2005 amb la rúbrica *Mercè Rodoreda: l'obra de preguerra*, va veure la llum dins de la col·lecció «Biblioteca Serra d'Or», del mateix segell editorial.

A *Dona i literatura a la Catalunya de preguerra* l'estudiosa reconstrueix el context cultural i, més en concret, literari, en què es produeix l'eclosió de novel·listes en llengua catalana durant la dictadura primoriverista i la Segona República, fins a l'esclat de la contesa bèl·lica. Real brinda una aproximació històrica des d'un prisma pràcticament inèdit: bé que insereix la seva anàlisi en un acostament global –intergenèric, per entendre'ns– a l'època, la seva mirada es focalitza en l'activitat desenvolupada per les dones. L'estudiosa dibuixa el marc al si del qual neix i es desenrotlla l'obra novel·lística de Rosa Maria Arquimbau, Maria Teresa Vernet, Anna Murià, Aurora Bertrana, Elvira Augusta Lewi, Carme Montoriol (l'obra de les quals analitza amb deteniment a *Les novel·listes dels anys trenta: obra narrativa i recepció crítica*) i de Mercè Rodoreda (l'escriptora indubtablement més destacable, a qui Real dedica, com ja hem indicat, un volum en solitari, el qual constitueix el millor estudi de què disposem sobre l'obra rodorediana de preguerra, tal com la crítica ha reconegut).

D'una banda, aquesta primera monografia ressegueix el procés de bastiment de la institució literària d'autora (sense perdre de vista la tasca de les escriptores de la pròpia tradició que les precedeixen, i que en constitueix el punt de partida) en les seves múltiples ramificacions, desenrotllades en un diferent grau d'imbricació amb l'*establishment* cultural del moment, de clar domini patriarcal (per dir-ho en termes tan del gust d'una determinada crítica feminista). De l'altra, informa sobre entitats femenines d'ordre sociocultural, bàsicament de l'àmbit barceloní, en la promoció i dinamització de les quals sovint van participar les mateixes novel·listes. L'estudi aborda tres qüestions centrals: el creixent protagonisme de les dones en l'escena literària quant a consum i producció, els condicionants històrics que el possibiliten, i la materialització d'un ampli espectre d'iniciatives orquestrades per batutes femenines, de les quals se'n tracen les dimensions cultural, literària, política i social. L'accent es posa, en bona mesura, en aquesta darrera: molt conscientment es persegueix dibuixar la magnitud sociològica que va tenir la irrupció de la dona en múltiples àmbits de l'esfera pública (fins aleshores pràcticament reservades als homes), en molts casos gràcies a la seva flamant condició de *femmes de lettres*. Aquesta opció fa que, en conseqüència, com Real ja adverteix al text de presentació, pràcticament no s'emprenguin anàlisis textuals d'obres d'autora ni que tampoc no s'abordin qüestions de naturalesa estètica (aquest és, justament, el rovell de les altres dues monografies, que corresponen a la segona i tercera part de la tesi). Per fer-ho curt: el que se'n brinda és la descripció més externa de la carcassa literària i cultural que edificuen *elles*.

El capítol introductorí presenta dues qüestions prèvies. En primer lloc, Real esbossa les línies generals del context dels anys vint i trenta: anota les especials condicions polítiques i culturals de la dictadura de Primo de Rivera primer, i de l'etapa republicana després. En aquesta breu parcel·la del discurs expositiu ja subratlla la importància que té la novel·la en el món cultural català del període (com ja han explicat diversos estudiosos, als quals l'autora remet) i que esdevé axial quant a la producció i el consum per part de les dones –qüestió que fins ara no havia estat (ben) consignada, i que Real demostra en el decurs de la seva tesi. D'aquí, per tant, que el gènere novel·lístic sigui el que s'abordi en primer lloc i en major profunditat, i reaparegui de nou cap al final de la monografia (és la baula que enllaça amb les dues monografies següents, en què la novel·la és l'objecte d'atenció nuclear). En segon lloc, ve a justificar el que –creiem– és un dels valors del conjunt dels seus estudis: que casi nocions i eines de la crítica feminista amb els plantejaments metodològics de la història de la literatura (en el seu cas, molt de l'escola Castellanos, catedràtic de la UAB, a qui, per cert, és dedicat el llibre). Tot seguit, Real argumenta l'ús dels conceptes de «literatura femenina» i de «públic femení» en el decurs del seu treball, i explica com la condició de gènere va esdevenir un autèntic estandard reivindicatiu. Doncs bé, de les moltes tessitures que va tenir el discurs i l'activitat (o, potser caldria dir «activisme») feminista, Real mostra un especial interès per reportar les actituds més combatives i avançades: d'aquí que sovint parli del «compromís» de determinades autores, preferentment de tendència esquerrana, i de la seva «modernitat».

L'estudi es divideix en dos grans blocs: el primer es consagra al consum cultural i la novel·la («El públic femení, la cultura i la novel·la»), i el segon, força més llarg, a la totalitat de gèneres literaris («La literatura femenina: mapa general i àmbits de relació»), a més d'abordar dues entitats rígides per dones. Real comença, doncs, per una empresa ben difícil: intentar perfilar la instància més esmunyedissa del sistema literari; això és, el públic. En aquest cas, és clar, el públic femení. I se'n surt molt bé: proporciona una veritable allau de dades –ben ordenades i sistematitzades, concentrades sobretot en nota a peu de pàgina per evitar el col·lapse del cos del text (estratègia que s'imposa al llarg de tot el volum)– de noms d'individualitats, d'institucions, d'entitats, i de mitjans de comunicació, al costat de xifres contrastades. La informació, pouada en part d'estudis previs, però sobretot exhumada de fonts primàries tant de l'alta cultura com de la cultura popular (usuàries de biblioteques, programació radiofònica, conferències, etc.) li permet configurar un mosaic que fins ara mai no havíem pogut contemplar en el seu conjunt: el de l'accés en massa de la dona al consum cultural. L'interès d'aquest mosaic, que compta amb tessel·les molt petites (des de bon principi ja és notori el gust per a la reconstrucció fidel de la *història petita*; és la mirada d'entomòleg que

sol imposar-se al llarg de la trilogia derivada de la tesi), transcendeix el dels estudis literaris. I aquí rau un dels mèrits del volum: les dades que aporta Real il·luminen esferes d'àmbit multidisciplinari. És sobretot aquesta part de l'estudi la que caldrà tenir en compte d'ara endavant com a obra de referència per als estudiosos de les idees, de les institucions, de l'educació, de la dona, de la història de la sociologia, de la història *tout court*, etc.

Molt més centrada en el terreny literari és l'exploració del binomi novel·la i públic femení en aquesta primera part (és a dir, analitza el gènere des del punt de vista del seu consum, i no de la creació per part de les dones). De fet, l'estudiosa focalitza l'atenció en el fenomen de la novel·la sentimental (i n'aclareix tots els matisos cromàtics: blanca, rosa, blava, etc.), que experimenta una autèntica eclosió en el mercat del llibre català, i contrasta aquestes obres populars –consumides generalment per dones, i desacreditades per l'*establishment* patriarcal– amb les de l'alta cultura (comenta amb especial deteniment el cas de Carles Soldevila, l'autor de *Fanny*, *Eva* i *Valentina*, que comptà amb gran èxit entre el públic femení, com és prou sabut).

En el segon bloc del llibre Real sí que aborda la creació de les *femmes de lettres*. De fet, es fa una exhaustiva catalogació de les escriptores del període, sense que cap filtre impedeixi a autores absolutament al marge del cànon puguin ocupar aquí un espai. L'interès per a visibilitzar allò que fins ara ha restat pràcticament ocult, això és, l'ingent nombre de dones que escriuen en tribunes públiques, ha anat en detriment de la (gairebé quimèrica) jerarquització de valors d'aquest veritable exèrcit de noves escriptores –ben poques són professionals– més enllà dels noms més destacats, i de l'exploració del contingut de les seves obres creatives i crítiques. Real deixa ben clar que la colonització del (fins ara patriarcal) món de les lletres per part d'*elles* no afecta massa l'àmbit poètic (amb l'excepció de les ja reconegudes Clementina Arderiu i la mallorquina Maria Antònia Salvà, poques poetesses arriben a assolir l'èxit), ni el de la literatura infantil (se subratlla l'excepcionalitat de la figura de Lola Anglada), ni el teatral (només destaca Carme Montoriol), i tampoc no és massa significatiu en el de la traducció, per bé que, segons que sosté l'estudiosa, quatre autores fan una molt estimable tasca en aquest gènere: Anna Maria Saavedra, Maria Perpinyà, Maria Teresa Vernet i Carme Montoriol (aclamada per les seves traduccions de Shakespeare). Real demostra molt bé que on es produeix tota una invasió és en el món de la premsa. I no només pel fet que moltes d'escriptores exerceixen el periodisme, sinó també perquè diaris i revistes veuen néixer seccions femenines, alberguen discursos sobre qüestions que afecten la condició de la dona (maternitat, feminisme, feminitat), i fins i tot algunes publicacions arriben a concebre's exclusivament per a un públic femení. Per lògiques raons d'espai, Real només reporta amb un cert deteniment la punta de l'iceberg: situa les coordenades generals (a quina/es capçalera/es publiquen, datació d'inici i final de les col·laboracions, i gèneres que cultiven) de la tasca periodística d'autores com ara Maria Teresa Gilbert, Anna Maria Saavedra, Concepció Casanova, Maria Carratalà, Llucietta Canyà, Rosa Maria Arquimbau, Anna Maria Martínez Sagi, Anna Murià, Carme Montoriol, Autora Bertrana (a qui, atesa la qualitat de la seva literatura de viatges, dedica una especial atenció), Maria del Carme Nicolau, Irene Polo i Maria Perpinyà (malauradament, queda al marge Maria Luz Morales, perquè és una autora d'expressió castellana, bé que l'estudiosa es justifica en aquest sentit; la de Rodoreda, val a dir-ho, s'estudia en la monografia que li és dedicada).

Dins d'aquesta segona part Real també tracta l'activisme femení en plataformes de nova creació. De fet, limita la mirada a dues entitats creades per i per a les dones: el Club Femení i d'Esports de Barcelona (fundat el 1928) i el Lyceum Club (creat el 1931). Així, només s'informa molt puntualment del Conferència Club (fundat el 1929), malgrat que va ser la principal entitat de conferències dels anys trenta, que aconseguí instal·lar-se i mantenir-se dins de l'òrbita de l'alta cultura, que fou codirigida per una dona, Isabel Llorach (ella n'era la presidenta; Soldevila, el secretari), que va abordar sovint el binomi dona-novel·la, i que va comptar amb un públic eminentment femení (burgès, això sí). El fet que l'estudiosa compti amb un llibre previ en què estudia en profunditat el CFEB fa que en aquesta monografia opti per tractar qüestions més ideològiques (i no literàries, bé que a la rúbrica que presideix aquesta part hi digui «la literatura femenina») relacionades amb

aquesta, centrada en el que ella etiqueta com a «feminisme republicà» (i que, en conseqüència, el lector, si vol conèixer l'entitat, hagi de recórrer a la monografia del 1998). Per contra, del Lyceum Club se'n dóna molta més informació i se'n reconstrueix a grans trets l'evolució. Al fil del discurs sobre aquestes entitats, Real dedica un subcapítol a una figura relacionada amb ambdues: Anna Murià. La raó d'aquesta atenció especial és que l'escriptora va esgrimir una ideologia política d'esquerres i militant, i va demostrar tenir una ferma consciència de gènere força avançada en alguns aspectes, bé que sovint no del tot coherent (i fins i tot contradictòria, com consigna l'estudiosa).

Real clou el llibre tornant a la producció: en el tram final de la monografia aborda de manera sumària, d'una banda, la novel·la (estableix el catàleg de títols publicats entre 1926 i 1938), la narrativa curta i la prosa (de l'allau de textos d'ambdós gèneres que acullen múltiples capçaleres periodístiques, també per lògiques raons d'espai, només dóna els noms d'autora i limita el comentari a algunes de les de major qualitat); de l'altra, els estudis, l'assaig i la crítica.

En fi; *Dona i literatura a la Catalunya de guerra* constitueix tot un documentadíssim *qui és qui* del món sociocultural femení del període. L'obra enllamineix el lector, que segurament anirà a cercar en d'altres monografies de Real moltes de les qüestions que aquí tot just són apuntades. Gràcies a aquest volum (i als altres) el lector compta amb una privilegiada via d'accés a una *altra* realitat històrica, ben poc (re)coneguda: la que van protagonitzar les dones catalanes durant els anys vint i trenta.

Esperem que Real continuï la seva elogiabile, necessària i justa tasca de fer visible el món de les dones del període, que ella ha demostrat conèixer més que ningú.